

БЪЛГАРИТЕ В СЕВЕРНОТО ПРИЧЕРНОМОРИЕ

ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМ ДЕВЕТИ

БЕСАРАБСКАТА ДИАСПОРА В РУСИЯ — ТРУДНОСТИ НА ИЗСЛЕДВАНЕТО И ВЪЗМОЖНИ МЕТОДИКИ

Райна Манджукова

1. Обща характеристика на българската общност в Русия към настоящия момент

Според преброяването на населението, проведено в Руската Федерация през 2002 г. **31 965** души са се определили като българи. Обаче сложната структура на българската общност в Русия предполага реалният брой на сънародниците ни в тази страна да е доста по-голям¹.

Българската общност в Руската федерация се формира от няколко различни по същност, статут и численост «категории» българи²:

1.1. Граждани на Република България със статут на постоянно или временно пребиваващи в Русия или придобили руско гражданство, установили се в Русия по линия на двустранни споразумения за работа на строителни обекти или дърводобив (краят на 70-те — началото на 80-те години от миналия век).

1.2. Граждани на Русия и на други държави от ОНД с български етнически произход (състояща се, на свой ред, от групи българи, установили се в Русия по различно време и причини, както и с различен към настоящия момент статут в държавата).

1.3. Т.нар. «Волжко-уралски» или «волжко-камски» българи — част от населението на автономните републики (или области) Татарстан, Чувашия, Башкортостан, което декларира български произход, чества годишнини от основаването на Волжка България, търси и установява контакти с организации в Република България³.

2. Обект на изследването

Обект на това изследване ще бъде само втората от посочените по-горе категории: т.нар. етнически българи, които могат да бъдат определени като «бесарабска диаспора»⁴ на територията на Руската Федерация. Тя се формира по следния начин:

2.1. Най-старите преселвания от Бесарабия на териториите, които в момента са в границите на Руската Федерация, датират от *началото на XX век (1906-1911)* и са свързани с прочутите реформи на руския икономист и политик П.А.Столипин. Това повторно преселване на българи от Бесарабия (днес — южните области на Украйна и Молдова) и Крим в крайните източни области на царска Русия е свързано с възникналия в отделни региони на империята недостиг на земи. В масовите миграции на изток в търсене на нови места, предизвикани от реформата на П. А. Столипина, има и българи. Сънародниците ни бързо се адаптират в новите и необичайни за тях климатични условия и с присъщото им трудолюбие започват да усвояват плодородната земя. Негативният резултат от такава адаптивност обаче е фактът, че към настоящия момент те са почти напълно асимилирани⁵.

2.2. Втората по време група са потомци на бесарабски българи, изпращани на т.нар. «трудов фронт» в *периода 1941-1945 г.*, както и на депортираните в Сибир бесарабски, таврийски и кримски българи. Тук са и останалите в Русия след участието си в строителството на големите обекти и изграждането на промишлените центрове на СССР през 50-те и 60-те години на миналия век. На практика всички те са руски граждани, напълно интегрирани в обществото на Русия, но запазили самосъзнание.

2.3. Не са малко и сънародниците ни, обосновали се в Русия през последните 10-15 години, предимно по икономически причини (т.нар. вътрешна миграция в рамките на ОНД). «Емигриралите» в *периода 1990-2000 г.*, в по-голямата си част вече са граждани на Русия. Специфичното за тях е, че те не са концентрирани в определени места, поради което нямат собствен организационен живот.

2.4. Повечето от работещите през *последните 5 години*⁶ в Русия бесарабски българи от Украйна и най-вече — Молдова, са с неизяснен статут в страната, не е известен и точният им брой — по неофициална информация⁷ само от Молдова не по-малко от 7 хиляди (предимно мъже) в момента работят в Москва и по-големите градове на европейска Русия.

3. Трудностите в изследването на бесарабската диаспора в Руската Федерация са свързани със следните фактори:

3.1. На първо място, много е трудно да се установи *числеността на етническите българи*. Както стана дума, наследниците на голяма част от първите преселници са до голяма степен асимилирани и се самоопределят като представители на друг (предимно руския) етнос. Също така, цитираните по-горе данни от преброяването⁸ със сигурност не включват големия брой българи от Молдова и Украйна, които живеят и работят в Москва и в други по-големи градове на европейска Русия, без да се регистрират в съответните служби. И накрая, с голяма степен на вероятност може да се предполага, че и през 2002-ра, както и през 1989 г., не са се самоопределили като българи

потомците на хилядите депортирани от Бесарабия и Крим и разселени из вътрешността на Русия наши сънародници, принудени дълго време да крият своята националност.

3.2. Трудно определими са и *местата на концентрация*⁹ на *етническите българи*. Отчасти изводи за това могат да се правят въз основа на данни за периода на съответното преселване. Известно е например, че «столипиновските» преселници са се установявали в Сибир и Далечния Изток. Българите, останали в Русия след насилственото им заселване там през 40-те години, също са настанявани в областите на азиатската част на Русия, но разпръснато, по 1-2 семейства в населено място. Съвременната икономическа имиграция е предимно в големите градове в европейската част на страната. Информацията за съществуващите в настоящия момент компактни групи българи е откъслечна и се набавя в повечето случаи инцидентно. Така, случайно е открита голяма (1000-1500 души) общност от българи, участвали в строителството на Волжкия автомобилен завод (ВАЗ) и останали да живеят в новопостроения към завода град Толиати Самарска област. Не по-малко от 2000 етнически българи (основно от Молдова) има в гр. Ярославл и областта.

3.3. Сложности в изследването предизвиква и *липсата на организационен живот* сред етническите българи и, съответно, на организационни структури. Съществуващите към настоящия момент български организации в Русия се създават в началото на 90-те години на миналия век. Първоначално това са сдружения, обединяващи предимно **български граждани** (или бивши такива, т.е. приели руско гражданство) и членове на техните семейства. В последно време се активизира организационния живот на българските студенти в руските висши училища. **Етническите българи**, макар и многобройни, са разпръснати из цялата територия на Русия или са концентрирани в доста отдалечени едно от друго места, което е една от причините те да нямат собствен организационен живот. Напоследък, обаче, се наблюдава тенденция за приобщаване на етнически българи към съществуващите организации на българските граждани¹⁰.

3.4. Определено проблем за изследователите представлява *нееднородността на бесарабската диаспора в Русия* от гледна точка на статута им в страната. По отношение на гражданството¹¹ и статут на пребиваване се открояват най-разнообразни групи българи:

- с руско гражданство;
- с руско и украинско (респ. молдовско) гражданство;
- с българско и украинско (респ. молдовско) гражданство (най-често нелегално пребиваващи);
- само с българско гражданство;
- с украинско или молдовско гражданство (постоянно, временно или нелегално пребиващи);

—лица без гражданство (българи от непризната Приднестровска република в Молдова, най-често нелегално пребиваващи)

4. Възможни методики за изследване

Маркираните по-горе трудности само донякъде дават отговор на въпроса, защо досега не е направено цялостно проучване на състоянието на българската общност в Руската Федерация като цяло, и на бесарабската диаспора — в частност. В същото време, необходимостта от такива проучвания става все повече осезаема с оглед близкото европейско бъдеще на България, от една страна, и засилващите се процеси на демократизация и «отваряне» в Русия. Очевидно е, че само при наличието на пълна и ясна картина за състоянието на българската общност в Руската Федерация, може да бъде разработена стратегия на взаимоотношенията с конкретната тази общност с оглед нейната уникалност¹². В този смисъл, изследването на бесарабската диаспора, като най-многочислената съставна част на българската общност в Руската Федерация, би могло да бъде първа стъпка по посока придобиване на цялостна представа за общността. Няколко са възможните пътища за изследване на бесарабската диаспора в Русия, които се базират на възможността за използване на налична информация и изследователски ресурси:

4.1. Взаимодействие със съществуващите български обществени организации в Русия. В настоящия момент действат 15 български (или с българско участие¹³) организации в 11 града на Руската Федерация. Напоследък се забелязва и тенденция за привличане на етническите българи към съществуващите български структури.

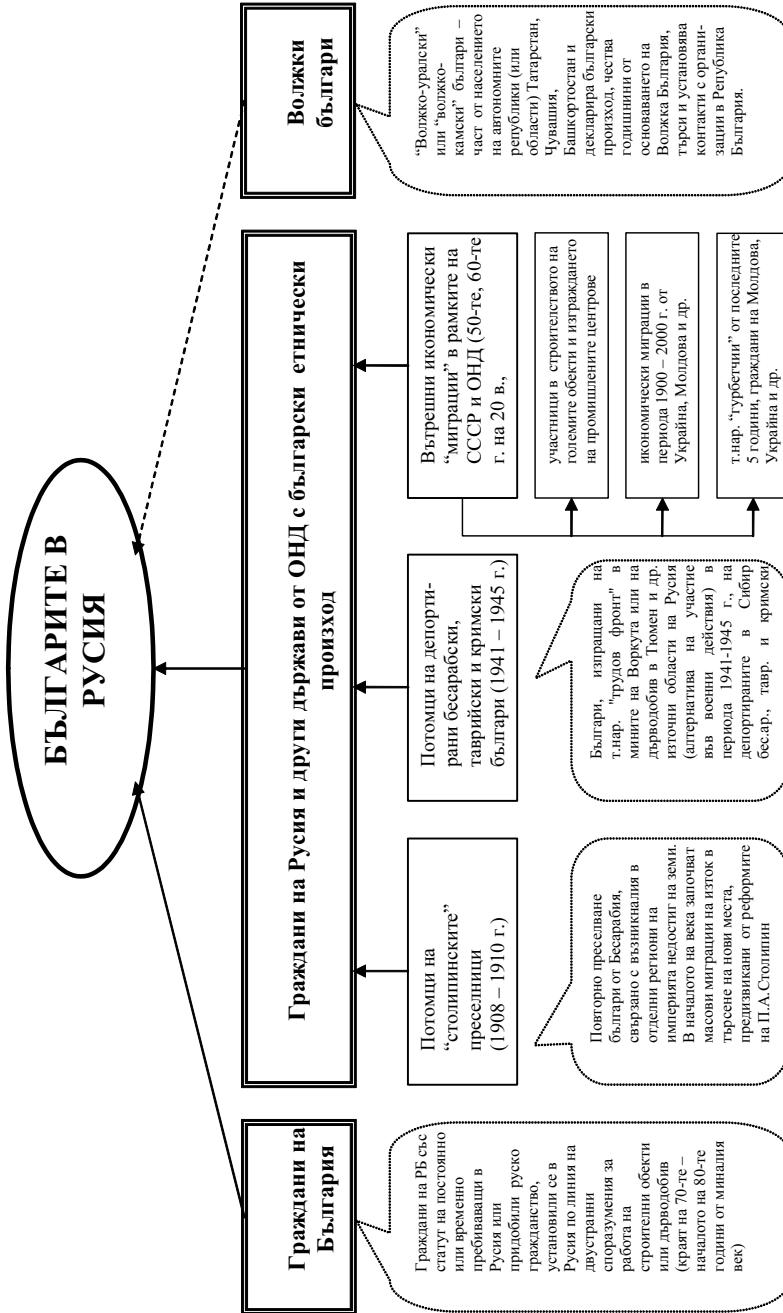
4.2. Проучване на т.нар. «социалистически новостройки» от средата на миналия век. Изясняването на региони, от които са идвали основните групи доброволци, би локализирано обектите, на които може да има големи групи бесарабски българи.

4.3. Прилагане на метода «съпътстващото проучване», т.е. чрез допълнителни въпроси към провежданите фолкористични, диалектологични, етноложки и др. теренни проучвания в Бесарабия.

5. Първичен анализ на възможностите на Държавната агенция за българите в чужбина да координира участие в изследванията

5.1. Анализ на проблемите

Съществуват ред причини, поради които изследователската дейност по отношение на българските общности зад граница (и в частност — в Русия) не е била широко застъпена в дейността на Държавната агенция за българите в чужбина. От една страна, поради големите разстояния и ограничените ресурси, контактите между сънародниците ни в тази държава и агенцията не са толкова интензивни, колкото би било желателно. От друга страна, взаимоотношенията с българските общности по света

се базират на традиционното им разграничаване с оглед причините в настоящия момент да бъдат извън България¹⁴. В този смисъл, недостатъчно внимание се обръща на динамичните процеси, протичащи както в големите групи общности, така и във всяка една поотделно. В случая с Русия именно липсата на анализ на спецификата на тази общност пречи да бъде изработен адекватен подход към установяването на пълноценни и взаимно полезни контакти помежду ни. Несъмнено, недостигът на ресурси за изследователската дейност е една от обективните причини за този пропуск. Възможно е, обаче, да се използват създадените вече контакти на агенцията в обществените и институционалните среди за запълване на тази ниша в дейността.

5.2. Анализ на възможностите

5.2.1. Към настоящия момент ДАБЧ разполага с най-пълната и точна информация и изградени контакти с всички съществуващи организации на българите в Руската Федерация, което е сериозна предпоставка за успех на едно целенасочено и диференцирано изследване на спецификата на общността. С помощта на организациите може да бъде събран и в последствие обработен материал, необходим за използване на възможностите, посочени в т. 4.1. и 4.2. Съдействието на структурите на българската общност може да се осигури чрез решаване на следните задачи:

— Засилване на контактите със *съществуващите български организации*, насърчаване на привличането към структурите на етнически българи, ако в съответния регион има такива;

— Активизиране на контакти с българските студенти в Русия, привличането им за участие в обществения живот на България;

— Активизиране на контактите и мобилизиране на потенциала българите, работещи в Ядрения научно-изследователски център в Дубна (Московска област);

— Засилване на дейността по привличане на големите групи етнически българи към организационния живот на българската общност в РФ, насърчаване на създаване на структури сред тях¹⁵ и др.

5.2.2. Един от начините за прилагане на метода на «съпътстващото проучване» (т.4.3.) е да се разшири съществуващият Протокол за сътрудничество между ДАБЧ и Историческия факултет на СУ «Св. Климент Охридски». Възможно е експерти от ДАБЧ да разработят анкети (различни за отделните видове изследвания), които да бъдат предоставяни на учените от СУ при осъществяване на техни експедиции в районите с компактно българско население или сред българските общности зад граница въобще. Получените отговорите на тези анкети могат да служат като изходен (или илюстративен) материал за различни изработвани в ДАБЧ справки, анализи и пр.

6. Заключение. Значение на българската общност в Русия за България и ролята на ДАБЧ

През последните години се забелязва засилен интерес от страна на Европейската общност към процесите на вътрешна икономическа и политическа стабилизация в Русия, желание за подпомагане на демократичните промени в този евразийски гигант, стремеж за приобщаване на руското общество към ценностната система на консолидираща се Европа. Очевидно е, че бъдещето на Русия е неразривно свързано с това на развитието на процесите в Европа.

От тази гледна точка ролята на България е много важна. От една страна, отброяваме последните дни до влизането на страната ни в ЕС, а от друга — осезаем е подемот в развитието на двустранните връзки с Русия през последните години. Така отношенията ЕС — България — Русия се открояват като една голяма тема, в която българската държава може да изиграе много положителна роля. А един от механизмите за такова влияние е активната работа с българската общност в Русия. По този начин, като приобщава българите в Русия към националните ни и общоевропейските ценности, Агенцията за българите в чужбина съществено допринася за установяване на партньорство и сътрудничество на равнище културни връзки, което е част от българската визия за развитие на взаимоотношенията между двете страни.

БЕЛЕЖКИ

¹По неофициални данни (аналитични изводи и самооценка на общността) общата численост на българите в Руската Федерация е около 50 000 души.

²Вж. Приложение.

³По въпроса за волжките българи и техните родствени връзки със съвременното българското население в т.нар. Дунавска България няма единство нито сред академичните среди в национален и международен мащаб, нито от гледна точка на различните държавни институции у нас. Групата е включена в изследването само информативно, т.к. не можем да игнорираме съществуващите там обществени организации.

⁴Понятието се използва условно, като обобщено за всички групи българи (таврийски, олшански, кримски), за които преселването в Русия е вторично.

⁵Д-р М.Станчев., «Преселване на българите в Русия (1906 — 1910)».

⁶Последните две групи (2.3 и 2.4) са дадени отделно поради различният статут на пребиваване, който имат в настоящия момент.

⁷В случая — информация на българските организации в Русия и Молдова

⁸Всероссийская перепись населения 2002 г. (<http://perepis2002.ru/index.html?id=11>).

⁹Всероссийская перепись населения 2002 г., Том 04-07.

¹⁰Създадените през последните години българска организация «Добро» в Москва, българската община «Балкан», в Новокуйбишевск, Самарска област и българо-

руското дружество «Шипка» в гр.Ярославл обединяват в състава си не само българи от България, но и етнически такива

¹¹Всероссийская перепись населения 2002 г., Том 04-2-07

¹²Това се отнася за всяка една българска общност зад граница, защото всяка от тях е по-своему уникална

¹³Приднествския културен център в Москва, обединява представители на националностите, населяващи непризната Приднестровска република в Молдова.

¹⁴«Български общности извън държавните граници на България» и «диаспора», включваща «историческите преселвания» и «имиграцията», която, на свой ред е «политическа» и «икономическа» и т.н. със съответните групи общности в тях.

¹⁵ДАБЧ има известен опит в това отношение: със съдействие на ДАБЧ на 3 март 2005 г. бе учредена нова организация — българска община «Балкан» в гр.Новокуйбишевск, Самарска област, обединяваща около 500 души български граждани и близо 2000 бесарабски българи, останали там след строителството на завода на ФИАТ през 1965 г.